

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5462-2954>

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuruda bulundu.
Applied

Kabul edildi.
Accepted

28/05/2024

06/06/2024

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/>

Research Paper

Erken Sömürgeciliğin Arka Planı: Papa Fermanları (Bullalar)

The Background of Early Colonialism: Papal Bulls

Öz

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle sömürgeciliğin bittiği düşünülse de “Soğuk Savaş” dönemi ve sonrası stratejik bölgelere ve dünya pazarlarına sahip olmak uğruna verilen mücadele daha da güçlenmiş olup bu, beraberinde sömürgeciliğin yeni biçimlerini getirmiştir. Ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik sorunları halletmek adına başlatılan “küreselleşme” süreci, gelişmiş büyük ülkelerin ekonomisine karşı diğer ülkelerin rekabet gücünü düşürürken yeni sömürgecilik (neokolonyalizm) girişimi tehlikelerini de arttırmıştır. Bu tehlikeleri önlemek sömürgeciliğin tarihi köklerinin araştırılmasını da zaruri kılmıştır. Bu sebeptendir ki son yıllarda sömürgecilik tarihine ilişkin detaylı araştırmalara ve bazı konuların tekrardan gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Makalede, Papa fermanlarının örneğinde Katolik Kilisesi'nin erken sömürgeciliğe ideolojik destek veren politikaları ele alınmıştır. Toplamda on üç Papa fermanı incelenmiş olup bunlardan hareketle erken sömürgeciliğin arka planı araştırılmıştır. Papa fermanları (bullalar), daha 14. yüzyılda sömürgecilik yoluna girmiş İspanya ve Portekiz gibi devletlerin işgallerine “hukuki” bir temel sağlamış ve o dönemin uluslararası hukuk sistemini de etkilemiştir. Makalede, Papa devletinin, Avrupa'nın sömürgeci politikalarına destek vermesinin “Haçlı Seferi” düşüncesinin bir devamı olduğu, aynı zamanda Papa fermanlarının köle ticaretine “hukuki” yön vererek köleliğe meşruiyet kazandırdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sömürgecilik, “Coğrafi Keşifler”, İspanya, Portekiz, Kilise, Bulla.

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) Lisans ile lisanslanmıştır.

ORAFAM Journal - Muş Alparslan Üniversitesi Ortadoğu ve Afrika Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlar. / ORAFAM Journal - Muş Alparslan University Middle East and African Research Center Journal ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy.

Abstract

Although it was thought that colonialism ended with the end of the Second World War, the struggle for possession of strategic regions and world markets during and after the “Cold War” period became even stronger and brought with it new forms of colonialism. The “globalization” process, which was initiated to solve economic, social, cultural and ecological problems, has reduced the competitiveness of other countries against the economies of large developed countries and has also increased the dangers of neocolonialism. Preventing these dangers has made it necessary to investigate the historical roots of colonialism. For this reason, in recent years, there has been a need for detailed research on the history of colonialism and re-examination of some issues.

In the article, the policies of the Catholic Church that gave ideological support to early colonialism, on the example of Papal Bulls, are discussed. A total of 13 Papal Bulls were examined, and through these examples, the background of early colonialism was investigated. Papal Bulls provided a “legal” basis for the occupations of states such as Spain and Portugal, which had embarked on the path of colonialism in the 14th century, and also affected the international legal system of that period. The article concludes that the Pope’s support for Europe’s colonial policies was a continuation of the “Crusade” idea, and that the Papal Bulls gave “legal” direction to the slave trade and legitimized slavery.

Key words: Colonialism, “Age of Discovery”, Spain, Portugal, Church, Bulla.

Giriş

Son yirmi yılda tarihçiler ve siyaset bilimciler arasında sömürge tarihine ilginin yeniden arttığı görülmektedir. Bu durum bir yandan, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortadan kalktığı düşünülen sömürgeciliğin, küreselleşme çağında yeni sömürgeciliğin (neokolonyalizm) doğuşu da dâhil olmak üzere yeni biçimler almasıyla ilgilidir. Öte yandan yeni sömürgeciliğin dünyanın siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve ekoloji manzarasında ciddi değişikliklere neden olduğu da düşünüldüğünde, bu konuların daha derinlemesine araştırılmasına ihtiyaç duyulduğu söylenilebilir. Belki de bu nedendir ki, son yıllarda sömürgecilik tarihi, disiplinler arası araştırmaların (tarih – sosyoloji, tarih – ekoloji araştırmaları da dâhil) konusu olmaya başlamıştır.

19. ve 20. yüzyılın başlarında, Asya ve Afrika ülkelerinde sömürge zulmüne karşı ayaklanan hareketler, sömürgeci devletlerin bu kıtalardaki askeri ve siyasi gücünü sarsarken, aynı zamanda bu gücü yeniden tesis etmek ve gelişmekte olan ülkelerin insan ve doğa kaynaklarını kontrol altında tutmak için emperyalist devletlerin rekabetini de arttırmış oldu. “Soğuk Savaşın” sona ermesiyle ise Batı, aslında, bir nevi küresel sömürgeci bir devlet haline geldi. Bu sebeptendir ki 20. yüzyılın ortalarında başlayan dekolonizasyonun sonraki yıllardaki başarısızlığının kökenlerini ve nedenlerini görmek, devletlerarası ilişkilerdeki adaletsizliği ortadan kaldırmanın yollarını aramak, küresel düzeyde ekosistemin ve insan kaynaklarının yanı sıra maneviyatın gerilemesini önlemek için uygulanabilecek planlar

hazırlamak gibi maksatlarla sömürgecilik tarihinin incelenmesi oldukça önem arz eder.

Dünyadaki ekoloji dengenin ciddi şekilde bozulması, çeşitli göçlerin kontrolden çıkması, Batılı ülkelerde finansal krizin güçlenmesi de dâhil olmak üzere ekonomik kalkınmanın giderek yavaşlaması, ekonomik çıkarlar karşısında demokratik önceliklerin arka plana geçmesi, Asya ve Afrika ülkelerinin bir kısmında ve eski sosyalist bloğu ülkelerinde siyasi radikalizm ve dini aşırılığın yayılması, etnik çatışmaların büyümesi ve mono kültürün yerel kültürleri yok etme girişimleri; yeni sömürgeciliğin dünyanın geneli için ne kadar tehlikeli olduğunun ilk göstergeleridir. Bu nedenle tarihçiler arasında sömürgecilik tarihine olan ilginin azalmadığı gerçeği anlaşılmış olup, makalemizin konusu olan bu hadisenin tarihsel şartları, ana yönlerinin ve arka planının araştırılmasını zaruri kılmaktadır.

Sömürgecilik güçlü ideolojik desteğe ihtiyaç duyan bir olgudur ve çağdaş dönemde bu ihtiyaç Batı'nın üçüncü dünya ülkelerinde eksikliğini gördüğü "demokrasi", "insan hakları" ve "liberalizm" gibi hususlarda kendini göstermektedir. Antik dönemde bu ihtiyaç, metro polislerin (gerek demokratik Atina gerekse de oligarşiSparta) "barbar" dünyaya götürmek istedikleri "kültür"le, "Coğrafi Keşifler" döneminde ise Avrupa'nın "medeniyetten çok uzak" Asya, Afrika ve Amerika topluluklarında yaymaya çalıştıkları Hıristiyan dini vasıtasıyla sağlanıyordu. 15.-17. yüzyıllarda Katolik Kilisesi'nin erken sömürgeciliğin en büyük destekçisi olması ve hem İspanya hem de Portekiz'in sömürge politikalarında önemli bir kurum rolü oynaması da tesadüf değildir.

Aslında tarih, Katolik Kilisesi'ni Avrupa devletlerinin işgal politikasının destekçisi rolünde daha önce Haçlı Seferleri sırasında görmüştü ama 14. Yüzyıla gelindiğinde yeni toprakların "keşfi" sırasında Kilise bu rolünü daha güçlü göstermeye başladı. Katolik Kilisesi'nin "Coğrafi Keşifler" dönemindeki motifleri Haçlı Seferleri dönemine göre biraz farklıydı: 14 ve 15. yüzyıllarda Kilise'nin konumu önceki yüzyıllara göre çok daha zayıftı, ulus devletlerin ortaya çıkışı dini otoriteyi arka plana itmişti. Üstelik Kilise dâhilinde güçlü muhalif hareketler ortaya çıkmaya başlamış olup Reform sırasında ve yıllarında Papanın hâkimiyeti önemli ölçüde siyasi ve ekonomik güç kaybetmişti. Yeni toprakların işgali, Katolik Kilisesi'nin siyasi gücünü ve ideolojik nüfuzunu yeniden kazanması için bir fırsat sağlamıştı. Sömürge yolunu seçen İspanya ve Portekiz gibi feodal devletlerin de kilisenin desteğine büyük ihtiyacı vardı: 14. yüzyılın sonu ve 15. yüzyılın başında Reconquista neredeyse bitmek üzereydi ve İber Yarımadası'nın Hıristiyan kısmı büyük bir ekonomik ve sosyal krizin eşiğindeydi. Krizi önlemek ve sosyal istikrarı sağlamak için yeni işgallere ve tabii ki işgalleri ideolojik olarak destekleyen güce, yani kiliseye ihtiyaç vardı.

Erken sömürgeciliğin tarihi kapsamlı bir şekilde yeterince araştırıldığından, makale, bu tarihin arka planını – Roma Papalarının sömürge işgallerine "hukuki" bir temel sağlamayı amaçlayan fermanlarını (bulla) ve bunların 14. ve 15. yüzyılların yanı sıra daha sonraki yüzyıllarda uluslararası hukuk sistemindeki yerini incelemeyi amaçlıyor. Söz konusu fermanlar şunlardır:

- 15 Kasım 1344 yılı – *Tu Devonitis Sinceritas*, Papa VI. Clement tarafından yayınlanmıştır.
- 29 Eylül 1434 yılı – *Regimini Gregis*, Papa IV. Eugen tarafından yayınlanmıştır.
- 17 Aralık 1434 yılı – *Creator Omnium*, Papa IV. Eugene tarafından yayınlanmıştır.
- 13 Ocak 1435 yılı – *Sicut Dudum*, Papa IV. Eugene tarafından yayınlanmıştır.
- 31 Temmuz 1436 yılı – *Dudum Cum*, Papa IV. Eugene tarafından yayınlanmıştır.
- 19 Ocak 1442 yılı – *Illius Qui Se Pro Divini*, Papa IV. Eugene tarafından yayınlanmıştır.
- 18 Haziran 1452 yılı – *Dum Diversas*, Papa V. Nicholastar tarafından yayınlanmıştır.
- 8 Ocak 1455 yılı – *Romanus Pontifices*, Papa V. Nicholastar tarafından yayınlanmıştır.
- 13 Mart 1456 yılı – *İnter Caetera*, Papa III. Callixtustar tarafından yayınlanmıştır.
- 21 Haziran 1481 yılı – *Aeterni Regis*, Papa IV. Sixtustar tarafından yayınlanmıştır.
- 3 Mayıs 1493 yılı – *Eximiae Deminationis*, Papa VI. Alexander tarafından yayınlanmıştır.
- 4 Mayıs 1493 yılı – *İnter Caetera-2*, Papa VI. Alexander tarafından yayınlanmıştır.
- 26 Eylül 1493 yılı – *Dudum Siquidem*, Papa VI. Alexander tarafından yayınlanmıştır.

“Coğrafi Keşifler” Öncesi Avrupa’da Siyasi Durum ve Erken Sömürge İşgalleri

Avrupa, 13. yüzyılın sonlarına doğru kıtası siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan çok zengin hadiselerle sahne oldu: Şarلمان imparatorluğunun yıkılması (843) sonucu ortaya çıkan küçük feodal devletlerin yerini, merkezi otoritesi güçlü krallıklar aldı; şehirlerin ortaya çıkıp gelişmesi ve meta – para münasebetlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte kıtada siyasi merkezleşmenin yanı sıra, ekonomik merkezleşme de başladı. S. Tanilli’nin de yazdığı gibi, “bu dönemde ki, Avrupa’da Ortaçağ uygarlığı doruğuna varmış ve dengesini bulmuştur”.¹ Aslında Avrupa ülkelerinin siyasi, ekonomik ve sosyal hayatındaki köklü değişimlerin temelleri Haçlı Seferleri sırasında atılmıştı çünkü bu seferler sırasında büyük bir zenginliğe kavuşan Avrupa kıtası, sonraki yüzyıllarda sadece ekonomik olarak değil, askeri ve siyasi açıdan da güçlenmeyi başarmıştır. Bu yükseliş sayesinde Avrupalı devletlerin Doğu ülkelerine karşı sömürge hareketi başlatmasının ilk koşulları oluşmuştur.

1 Tanilli, S. Yüzyılların gerçeği ve Mirası. II Cilt. Ortaçağ: Feodal Dünya. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007: 311.

Her ne kadar Haçlı Seferleri'ne dini bir kıyafet giydirmeye çalışılsa da (ki bu eğilim hala tarih literatüründe mevcuttur), M. Ferro'nun da dediği gibi, "Olaylar nasıl yorumlanırsa yorumlansın, Avrupa sömürgecilik tarihi mutlaka Hıristiyanlığın bu yakın çevresinden başlamaktadır".²

14. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde Avrupa kıtasının büyük Hıristiyan güçleri aşağıda gösterilmiştir:

1. Daha IV. Philip (1285-1314) döneminde kral hâkimiyetinin güçlendiği ancak Yüz Yıl Savaşları'nın (1337-1453) başlamasıyla büyük siyasi çalkantılara giren Fransız Krallığı;

2. Kral I. Edward (1272-1307) döneminden itibaren kralın yetkilerinin Parlamento ile sınırlandığı İngiliz Krallığı;

3. İmparatorluk olarak 962 yılından itibaren mevcut olan, 13. yüzyılın ortalarına doğru zaman zaman Roma Papalarıyla çatışmalar yaşamış ve büyük bir siyasi krize girmiş olan "Kutsal Roma İmparatorluğu";

4. Haçlı Seferleri'nden itibaren kıtanın ekonomik açıdan en güçlü şehir devletlerinden biri olan, zaman zaman oligarşi ailelerin mücadelelerine sahne olan Floransa Cumhuriyeti; ticaret savaşlarıyla birbirlerini zayıflatmaya çalışan Cenova ile Venedik Cumhuriyetleri; İtalya'nın tam ortasında diplomatik ve siyasi entrikaların merkezi haline gelmiş Papa Devleti;

5. 13. yüzyılın ortalarında Reconquista sırasında İber Yarımadası'nda geniş topraklar ele geçiren Portekiz, Kastilya, Leon ve Aragon devletleri.

Bu siyasi güçler arasında, sömürgeleşme yoluna girebilecek devletlerden ilk akla gelenler İngiltere ve İtalya'nın şehir devletleridir çünkü söz konusu dönemde coğrafi konumu ve donanması açısından Atlas Okyanusu seyahatleri için en uygun şartlara sahip devlet – İngiltere, uluslararası ticaretteki konumu açısından ise en güçlü devletler – Floransa, Cenova ve Venedik'ti. Bu nedenle, Avrupa'da sömürgecilik yoluna ilk girenlerin Kastilya, Leon, Aragon ve Portekiz olması, ilk bakışta şaşırtıcı görünmektedir. Ancak 14. yüzyılın ortaları ve 15. yüzyılın başlarında Avrupa'daki siyasi durumu dikkatle incelediğimizde, bu durumun mantıklı olduğunu görüyoruz: 1337'den itibaren başlayan Yüzyıl savaşlarına giren İngiltere ve Fransa, 1453'e gelindiğinde hem askeri hem de mali güçlerini tüketmişlerdi; üstelik İngiltere'de 1455'te, Fransa'da ise 1477'de iç savaşlar başlamıştı. Kutsal Roma İmparatorluğunda durum çok daha zordu: imparatoru seçme hakkına sahip olan 7 prens dışında, 70 prenslik, 70 manastır, 120 kontluk, 65 şehir vardı ve imparatorluk topraklarında siyasi parçalanmışlık hüküm sürüyordu.³ Ekonomik güce sahip olan Floransa, Cenova ve Venedik ise birbirleriyle rekabet yüzünden, büyük "keşifleri" finanse etme imkânından yoksundular. Üstelik İtalya'nın tam ortasında Papa devletinin varlığı bu şehir devletlerini siyasi ve diplomatik olarak güçten düşürmüştü.

İber Yarımadası ülkelerinde ise durum şu şekildeydi: Kastilya, Leon ve Aragon,

2 Ferro, M. Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi. Çev. Muna Cedden. Ankara: İmge Kitabevi, 2002: 24.

3 Y. Gözelova, N. Memmedova, S. Zeynalova. Orta Asırlar Tarihi. Son Orta Asırlar veya Erken Yeni Devrin Başlangıcı. Bakü: BDU, 2013: 32.

yukarıda adı geçen diğer devletlerden farklı olarak, kapitalizmin yoluna girebilecek bir ekonomiye sahip değillerdi çünkü 800 yıl boyunca Müslümanlarla savaşan Hıristiyan soylular (hidalgolar) genellikle “her türlü ekonomik faaliyete zorunlulukla bakıyorlardı, onlar için tek gelir kaynağı savaştı”.⁴ Sosyal gelişim açısından bu ülkeler İngiltere, Fransa ve İtalya’dan farklıydı: feodalitenin pozisyonu hala güçlüydü ve burjuva sınıfının ortaya çıkması için gerekli koşullar henüz ortaya çıkmamıştı. Haçlı seferlerinden itibaren Akdeniz ticaretinde güçlü bir konum kazanan Venedik, Cenova ve Floransa, Kastilya ve Aragon’u bu ticaret bölgesinden çıkarıp atmayı başarmış ve 1453’te İstanbul’un Osmanlı Türkleri tarafından fethedilmesi ve 1454’te Osmanlı – Venedik ticaret antlaşmasının imzalanmasıyla Doğu ticareti neredeyse İtalyanların tekelciliğine girmişti. Bu sebepten Kastilya, Leon ve Aragon, Hindistan’a bir deniz yolu bulmakta kararlıydılar. Son olarak, Katolik Kilisesi’nin Kastilya ve Aragon’daki güçlü konumu ve Hıristiyan olmayan toprakların aktif bir şekilde işgalini teşvik etmesi de bu devletlerin sömürgecilik yoluna ilk adım atmalarında önemli rol oynamıştı.

XIII. yüzyılda Reconquista’yı tamamlayan Portekiz hem insan hem de maddi açıdan yoksun bir ülkeydi. Endülüs Müslümanlarıyla savaşlar devam ettiği sürece Portekiz hükümeti (yarımadaanın diğer Hıristiyan devletleriyle birlikte) ekonomik ve sosyal sorunları bastırabiliyordu ancak yüzyılın sonuna doğru bu yağma ve talan kaynakları tükenmek üzereydi. Üstelik Kastilya ve Aragon’un yarımadaadaki egemenlik iddiaları yalnızca yarımadaadaki topraklarla sınırlı değildi. O yüzden de Portekiz için iki yol vardı: ya doğuya – Doğu Akdeniz bölgelerine yönelmek ki, yukarıda belirtildiği gibi, bu bölgeler İtalyanların kontrolü altında olduğu için mümkün değildi, ya da güneybatıya – Atlantik’e, oradan da Hint Okyanusu’na doğru ilerlemek.

Aslında, Avrupalıların Hint Okyanusu’na deniz yolu bulma çabaları XIII. yüzyılda başlamıştı: 1291 yılında Cenevizli Vivaldi kardeşlerin Hindistan’a Afrika sahili boyunca yüzerek ulaşma girişiminde bulunmaları,⁵ 1312’de Kanarya Adaları’nın doğu grubunun “keşfi”,⁶ 14. yüzyılda Giovanni Boccaccio’nun “Batı Denizi (Atlas Okyanusu – Y.Ç.) Etiyopya Okyanusu’nun (Hint Okyanusu’nun – Y.Ç.) bir parçasıdır” (*Hesperium mare Ethiopici Oceani pars est*) yazması⁷ ve çağdaşları tarafından da belirtildiği gibi, Avrupalıların “Okyanusu geçip Hindistan ülkelerine ulaşmak ve çeşitli değerli mallar almak” (*ut per mare Oceanicum irent ad partes Indiae mercimonia utilia inde deferentes*) arzusunun habercisiydi.⁸

Elbette 14. yüzyılda Atlantik’in fethi ilk bakışta gerçekten uzak, hayali bir istek olarak görünebilirdi, ancak 800 yıla yakın süren savaşın sona ermesini bilmeyen İber Yarımadası Hıristiyanları için bu macera oldukça çekici ve hatta eğlenceli görünüyordu. Haçlı Seferleri döneminde olduğu gibi, bu dönemde de Papa sarayı “keşfedilen” yeni toprakları

4 Karpov, Sergey. İstoria Srednih Vekov. Tom 2. Moskova: MGU, 2001: 55-56.

5 R. Hennig. Nevedomiye Zemli. Moskova: İzadatelstvo İnostrannoy Literaturı, 1962, Tom III: 123-125.

6 R. Hennig, A.g.e.: 128.

7 Y. Çağlayan. “Orta Çağ’da Basra Körfezi ve Hint Okyanusu Ticaretine Tarihsel Bakış”, Journal of History School, 2021, 54, 3134.

8 R. Hennig, A.g.e. 133; Y. Çağlayan. Orta Çağ’da Basra Körfezi ve Hint Okyanusu Ticaretine Tarihsel Bakış: 3134.

Hıristiyanlığın yayılması için bir fırsat olarak görme eğilimindeydi. Bu nedenle, Kastilya'nın 1341 ve 1344 yıllarında Kanarya Adaları'na gönderdiği askeri seferlerin hemen ardından, 1344 yılının 15 Kasım'ında Papa VI. Clement (1342-1352) "*Tu Devontis Sinceritas*" adlı fermanı yayınladı ve bu adaları Hıristiyanlığın yayılması için uygun topraklar ilan etti.⁹

Kastilya'nın askeri seferleri ve papa fermanı Lizbon'u ciddi şekilde endişelendirmişti çünkü İspanyolların bu faaliyetleri Portekiz'in Kuzey Afrika'daki ilişkilerini ve gelecekteki işgallerini tehlike altında bırakıyordu. Portekiz, rakibinin Granada ile mücadelesini fırsat bulup büyük çaplı işgal faaliyetine hazırlanıyordu: "Lizbon'da hazırlanan plan Kastilya'nın Kanarya Adaları'nda güçlenmesine izin vermeden Kuzey Afrika'da bir üs oluşturmak ve bunun ardından Atlas Okyanusu'nda işgal hareketlerine başlamaktan ibaretti".¹⁰ Hedef olarak Ceuta (Sebte) seçilmişti çünkü coğrafi konumu ve ticari ilişkileri nedeniyle şehir birinci derecede stratejik bir öneme sahipti, üstelik limanın dar boğazda bulunması onu iyi savunulan bir kaleye dönüştürmüştü. Ceuta'nın alınmasıyla Portekiz, Cebelitarık Boğazı'nı geçerek veya aksi istikamette, Atlas Okyanusu'ndan Cebelitarık Boğazı'na giren gemilere tam kontrol sağlayabilecekti ve Müslümanların deniz seyrüseferi bundan ciddi şekilde etkilenecekti. Ceuta'nın ticari önemi de büyüktü: Bu şehirde sadece Müslüman ülkelerinin tüccarları değil aynı zamanda Kastilya, Cenevre, İngiltere, Felemenk ve Portekiz'in en meşhur tüccarları da ticaret yapıyordu. Başka bir deyişle, Ceuta, "Portekiz'in Atlas ve Hint Okyanusu kıyılarında kurduğu büyük ekonomik imparatorluğun bir parçasıydı".¹¹

Ceuta şehri (Arapça: سبتة), 20 Ağustos 1415 yılında Portekizliler tarafından işgal edildi ve Kral I. Joan, Ceuta'nın kaptanı ve valisi olarak Pedru de Menezes'i atadı, ayrıca 2500 kişilik garnizon da onun emrine verildi.¹²

Portekizliler Ceuta'nın ardından 1434 yılında Madeira, Kanarya ve Azor Adaları'na askeri seferler düzenleyerek Afrika'nın batı sahilini takiben güneye doğru ilerlediler, aynı yıl Portekiz denizcileri Bojador Burnu'nu geçtiler. Belirtmek gerekir ki gittikleri tüm topraklarda Portekizliler Kastilyalıların yerleşim yerlerini de yağmaladılar ve durum öyle bir noktaya geldi ki, Papa IV. Eugene (1431-1447), bunların önüne geçmek için 1434 yılı Eylülün 29'unda "*Regimini Gregis*" ve Aralık ayının 17'sinde "*Creator Omnium*" adlı fermanları yayınlamak mecburiyetinde kaldı.¹³

Bir taraftan Hıristiyanlığın yeni topraklarda yayılmasına meraklı olan ancak diğer taraftan da Kastilya ve Portekiz'in sömürgeler uğruna mücadelesinde tarafsız kalmaya çalışan Papa IV. Eugene, Portekiz'in öfkelerini yatıştırmak için bahsettiğimiz iki fermanın ardından, 13 Ocak 1435'te "*Sicut Dudum*" adlı bir ferman daha yayınladı.¹⁴ Yeni fermanla

9 Monumenta Henricina. Vol. 1. Coimbra, 1960: 394. https://archive.org/details/bub_gb_JL_IU1hpmsIC/page/n15/mode/2up

10 Y. Gözelova. Orta Asırlarda Avrasya'nın Ticaret Alakaları. Bakü: Tahsil, 2011: 243.

11 Ş. Jülyen. İstoria Severnoy Afriki. Tunis, Aljir, Marokko ot Arabskih Zavoyevaniy do 1830 goda. T.2. Moskova, 1960: 239.

12 A. Hazanov. Portugalia i Musulmanskii Mir. Moskova: RAU-Universitet, 2003:14.

13 J. Lawrence. "Alfonso de Cartagena on the affair of the Canaries (1436-37): humanist rhetoric and the idea of the nation-state in fifteenth-century Castile", *Historians of Medieval Iberia*, September 1989, University of Birmingham: 5 <https://nottingham-repository.worktribe.com/output/1001315>

14 "Sicut Dudum. Against the Enslaving of Black Natives from the Canary Islands", *Papal Encyclicals*

Papa, Kanarya Adaları ve çevresinde ticaret yapan Kastilyalı tüccarlardan vergi talep etmenin yanı sıra esir alınmış yerlilerin koşulsuz olarak serbest bırakılmasını talep ediyordu. Portekiz'in sömürgeci işgallerine daha fazla destek sağlamak amacıyla Papa IV. Eugene, 31 Temmuz 1436'da "*Dudum Cum*" adlı fermanını yayınladı. O. A. Pius'un da belirttiği gibi, "Bu ferman aracılığıyla Papa IV. Eugene, Rönesans dönemi papalığı için karakteristik olan uluslararası hakem ve yargıç rolünü üstlenmeye", aynı zamanda Kastilya ve Leon krallarının Atlas Okyanusu bölgesindeki toprak iddialarına son vermeye çalışmıştı.¹⁵

Tüm bu olayların ardından Portekiz, Kastilya'nın kendisini yeneceğinden korktuğu ve ayrıca Afrika'daki sömürgelerini korumak için yeni bir genişleme hareketine başladı. Hedef olarak Tanjer (Arapça - تنجة) seçildi çünkü bu bölgenin ele geçirilmesi Portekizlilere Afrika'daki işgal bölgelerini güçlendirme fırsatı sağlayabilirdi. Sefer, 1437 yılının Ağustos'unda başladı, Eylül'de şehre saldırı yapıldı. Ceuta seferinden farklı olarak Tanjer seferi Portekizliler için başarısız olsa da bu yenilgi Portekiz'in sömürgeci iddialarına ciddi bir darbe vurmadı, aksine, Portekiz, rakibi olan Kastilya'nın faaliyetlerinden endişe duyarak önceki işgallerini meşrulaştırma kararı aldı. Bunun için Roma papalarının vereceği fermanlar yine en uygun "hukuki" yol olarak görüldü ve Portekiz'in müracaatına yanıt olarak Papa IV. Eugene, 19 Ocak 1442'de "*Illius Qui Se Pro Divini*" adlı bir ferman yayınladı. S. G. İnan'dan farklı olarak,¹⁶ biz bu fermanın, gayrimüslimlere karşı yeni bir haçlı seferini teşvik eden bir belge olduğunu düşünüyoruz: Fermanda Papa, Portekiz'in eline geçirdiği Müslüman topraklarında dinin "düşmanlarına" karşı savaşın günahlarını affettiğini belirtiyordu.¹⁷ Özellikle altını çizmek istiyoruz ki buraya kadar anlattığımız tüm olaylar 29 Mayıs 1453 tarihinden önce gerçekleşmiş olaylardır.

Papa devletinin tarihinde, radikal görüşleri ve gayr-i Hıristiyan halklara karşı sert politikaları ile tanınan papalardan biri de V. Nicholas (1447-1455) olmuştur. Onun sömürgeci işgallere ve Hıristiyan olmayanlara karşı savaşlara haklılık kazandıran fermanları arasında ikisi: 18 Haziran 1452 tarihli "*Dum Diversas*" ve 8 Ocak 1454 tarihli "*Romanus Pontifices*" fermanları çok meşhurdur.

Sömürgeciliği meşru göstermek yolunda kendi seleflerinden daha ileri giden V. Nicholas, 18 Haziran 1452 tarihli "*Dum Diversas*" adlı fermanıyla Portekiz'in Batı Afrika sahillerinde elde edeceği topraklar üzerinde "hukukunu" tanıdı ve bu topraklardaki gayr-i Hıristiyanları Kral V. Afonso'nun tabiiyetinde ilan ederek onların köleleştirilmesine izin verdi. Portekiz'in papa fermanlarıyla "temellendirilmiş" işgalleri, diğer Avrupa devletlerinin, özellikle Kastilya'nın itirazını doğursa da 8 Ocak 1455 tarihli "*Romanus Pontifices*" adlı fermanıyla Papa V. Nicholas tekrar Portekiz'in yukarıda belirtilen "haklarını" yani Bahador Burnu'ndan Hindistan'a kadar (güney ve doğu yönlerinde) topraklara sahip olma "hakkını"

Online <https://www.papalencyclicals.net/Eugene04/eugene04sicut.htm>

- 15 O. A. Pius. The Popes, the Catholic Church and the Transatlantic Enslavement of Black Africans 1418-1839. Georg Olms Verlag AG, 2017 (e-book): 280 <https://library.oapen.org/bitstream/id/8aa95306-9256-443f-9e89-de5871874288/>
- 16 S. G. İnan. "Prens Henrique'nin Bojador Burnu'nu Keşfi (1434) ve 22 Ekim 1443 Tarihli Bağış Mektubu", VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl 5, Sayı 1, Bahar 2020: 219.
- 17 Pius, A.g.e.: 287.

onayladı ve sonraki işgalleri teşvik etmiş oldu.¹⁸ “*Romanus Pontifices*”, aynı zamanda, Portekiz’in denetiminde olan denizlerde diğer devletlerin gemilerinin seyretmesini yasaklıyordu:

“Tüm kullarının günahları bağışlansın diye Efendimiz İsa Mesih’in dökülen kanı aşkına Tanrıya yalvarırız ki, bu ebedi fermanla belirtilen yasaklar çiğnenmesin. Dünyanın neresinde olursa olsun, hangi devlete, zümreye, tabi olursa olsun, hangi kralın, kraliçenin, dükün, piskoposun, dini ya da dünyevi otoritenin altında olursa olsun, hiçbir Hıristiyan silah, demir, inşaat kerestesi ve yasaklanan sair eşyayı Sarazenlere, imansızlara, paganlara ya da Kral Alfonso mülkünde olan illere, adalara, limanlara, denizlere asla taşımasın. Kral Alfonso’dan, haleflerinden ve Prens’ten hususi izin alınmadan bu sulara hiçbir emtia götürülmesin, bu sulara seyrüsefer edilmesin, balık avlanmasın, bu illere, adalara, limanlara ve denizlere karışılmasın. Kral Alfonso’nun, haleflerinin, Prens’in mülklerinden faydalanmalarına ve fetihlerine doğrudan ya da dolaylı engel olunmasın”.¹⁹

Bu fermanın verilmesiyle, sömürgecilik tarihinin yeni bir aşaması – Avrupa devletlerinin büyük anlaşmazlıklara yol açacak “*mare clausum*” politikası başlamış oldu.

Amerika’nın “Keşfi” Öncesi ve Sonrası Verilen Fermanlar

Afrika’nın batı sahili boyu toprakların işgali, aslında daha büyük bir işgal hareketinin – Hindistan’a deniz yolu “keşfinin” öncülüğüydü. Ne Portekiz ne de Kastilya, ele geçirdikleri küçük adalarla yetinmek fikrinde değillerdi ve 1453’te İstanbul’un Osmanlı Türkleri tarafından fethinden sonra sömürgeci işgallerini ve Hindistan’a deniz yolu arayışlarını daha da hızlandırdılar. Bu arayışlar ve işgaller, önceki yıllarda olduğu gibi, yine onlara “hukuki” temel sağlayan papa fermanlarının eşliğinde devam ediyordu. 1454 yılı “*Romanus Pontifices*” fermanının verilmesinden çok kısa bir süre sonra, tamamen Portekiz’in isteğiyle Papa III. Callixtus (1455-1458), 13 Mart 1456’da “*Inter Caetera*” adlı fermanını verdi, bu fermanla Portekiz’in işgalleri onaylanırken, köle ticareti de “hukuki” bir zemin kazanmış oldu.²⁰

Aslında şimdiye kadar baktığımız tüm fermanlarda, bir şekilde, Portekiz tek taraflı olarak Papa Devleti tarafından sömürge işgallerine hak kazanmış bir devlet olarak görünüyor. Bunun sebebi ne olabilirdi? İki Katolik devlet arasında Papa Devleti’nin tercih ettiği Portekiz bu kadar ayrıcalıkları nasıl kazanmış olabilirdi? Bu sorulara cevap vermek için birkaç faktörü göz önünde bulundurmak gerekir: Öncelikle, bahsettiğimiz erken sömürgeci işgaller döneminde (14. ve 15. yüzyılın ortaları) Kastilya için Reconquista neredeyse bitmişti ve Atlantik’te işgallere başlamak için yeterli mali imkânları olmayan hükümet tüm gücünü Müslümanları tamamen yarımadadan çıkarmak için kullanıyordu. Portekiz ise, önceden de belirttiğimiz gibi 13. yüzyılda Reconquista’yı tamamladıktan sonra, yeni işgallere büyük ihtiyaç duyuyordu. Papa Devleti, bu dönemde siyasi gücünün çok zayıflamasına rağmen diplomatik gücü hala yüksekti ve İber Yarımadası’nda oluşmuş elverişli durumu kaybetmek istemiyordu. Bu yüzden hangi devlet potansiyel olarak yeni

18 Pius, A.g.e.: 317-318.

19 Çeviri aşağıdaki makaleden alıntıdır: E. Z. Sivrikaya. “PapaFermanlarının Deniz Hukukuna Etkisi”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XIX, 2022/2: 921.

20 Pius, A.g.e.: 344.

toprakları işgal edebilecek güce sahipse, Papa'nın da onun yanında yer alması tabii bir adımdı.

Portekiz'in Papa Devleti tarafından büyük destek almasında Portekiz Kralı V. Afonso'nun kararlı faaliyetleri ve Prens Gemici Henrique'nin(1394-1460) kişiliği, ayrıca onun liderliğindeki “*Militia Domini Nostri Jesu Christi*” askeri tarikatı da az rol oynamamıştı. Haçlı ordusu katılımcılarından bir grubu Reconquista'ya çekmek için daha 1318'de kurulan bu tarikat, 1319'da Papa XXII. İohannes tarafından verilen “*Ad ea ex quibus*” adlı fermanla onaylanmış ve zamanla Portekiz'in önemli siyasi ve askeri gücüne dönüşmüştü.²¹ Gemici Henrique 1420'de tarikatın başına geçtiğinde,²² örgütün askeri gücü sömürgeci işgallere yönelmiş, bunun karşılığında sömürgelerden gelen gelirin belirli bir kısmı tarikatın hazinesine akmaya başlamıştı. Roma papaları bu fırsatı kaçıramazdı ve fermanlarda da bu tarikatın adı defalarca geçmekte olup onun mali ve askeri gücünün önemi bu vesileyle de görülmektedir.

Ancak Papa III. Callixtus'un 13 Mart 1456 tarihli “*İnter Caetera*” fermanından sonraki aşamada hem İber Yarımadası'nda hem de Atlantik'te durum değişmeye başladı. 1460'ta Gemici Henrique'nin vefatı, 1469'da Kastilyalı İsabella (1451-1504) ile Aragonlu Ferdinand'ın (1452-1516) evliliği, İspanyolların 1478'de Gran Canaria adası için başlattığı kanlı savaş,²³ artık sömürgeler için yapılan mücadelede Portekiz'in ciddi ve amansız bir rakibinin ortaya çıktığını haber veriyordu. Bu sebeptendir ki Portekiz, rakipleri Kastilya ve Aragon krallıklarıyla 4 Eylül 1479 yılında Alcáçovas Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Antlaşma Portekiz tarafından 8 Eylül 1479'da, İspanya tarafından ise 6 Mart 1480'de ratifiye edildi. Anlaşmanın başlıca maddeleri şunlardı: Taraflar birbirlerinin krallıklarına olan iddialarından vazgeçiyorlardı, Kanarya Adaları Kastilya'nın, diğer Atlantik adaları (Madeira, Azor, Cape Verde, Guinea) ise Portekiz'in mülkiyeti olarak tanınacaktı, Fas Krallığı'nın işgali de bu sonuncunun hakkı olarak kabul edilirdi. Portekiz ayrıca Kanarya Adaları'ndan güneye doğru Atlas Okyanusu sularında serbest ticaret ve işgal hakkı kazanmış sayılıyordu.²⁴

O. A. Pius'un da belirttiği gibi, Portekiz daha önceden de Papa fermanlarıyla elde ettiği tekelleri haklarını pekiştirmek ve Atlantik'teki işgallerine “hakkılık kazandırmak” için Papa'ya müracaat etti²⁵ ve Alcáçovas Antlaşması'nın imzalanmasının ardından, 21 Haziran 1481'de Papa IV. Sixtus (1471-1484) tarafından “*Aeterni Regis*” adlı ferman yayınladı. Ferman, Portekiz'in antlaşmada adı geçen bölgelerdeki haklarını tanımanın yanı sıra, Afrika'daki işgallere ve yerli halkın köleleştirilmesine de izin vermiş oldu.

Latincesi:“... insulis de la Madera, de Portu Sancto, et Insula Deserta, et omnibus insulis dictis de los Asores, id est, Ancipitrum, et insulis Florum, et etiam insulis de Cabo Verde, id est, Promontorio Viridi, et insulis quas nunc invenit, et quibuscunque insulis que

21 N. Zıkova. Katoliçeskaya Ensiklopediya. T. 3. Moskova: Nauçnaya Kniga, 2007: 1087.

22 Zıkova, A.g.e.: 1087.

23 P. Vilar. İstoria İspanii. Moskova, Astrel, 2006, s. 36-37.

24 “Treaty between Spain and Portugal, Concluded at Alcacovas, September 4, 1479”, Yale Law School Lillian Goldman Law Library <https://archive.org/details/europeantreatie00paulgoog/mode/2up>

25 Pius, A.g.e.: 347.

deinceps invenientur aut acquirentur, ab insulis de Canaria ultra et citra et in conspectu Guinee, ita quod quicquid est inventum vel invenietur et acquiretur ultra in dictis terminis, id quod est inventum et detectum remaneat dictis Regi et Principi de Portugallia et suis regnis, exceptis duntaxat insulis de Canaria, Lanzarote, Lapalma, Forteventura, Lagomera, Ho Fierro, Ha Gratiosa, Ha Gran Canaria, Tanarife, et omnibus aliis insulis de Canaria, acquisitis aut acquirendis, que remanent regnis Castelle”.

Türkçesi: “...Madeira adaları, Porto Santo ve Desertas Adaları veya Azor Adaları’na ait olduğu söylenen tüm adalar, yani Ancipitrum ve Florum adaları ve ayrıca Cabo Verde (Yeşil Burun) adaları ve daha önce keşif edilmiş adalar ve bundan sonra keşif edilecek veya satın alınabilecek adalar, Kanarya Adaları’nın ve Gine’nin ötesinde ve civarında bulunan, böylece söz konusu sınırların ötesinde bulunan veya bulunacak ve edinilecek olan her şey, Lanzarote, Palma, Forteventura, Gomera, Ferro, Graciosa, Büyük Kanarya, Tenerife ve satın alınan veya satın alınacak olan diğer tüm Kanarya Adaları hariç, söz konusu Portekiz Kralı ve Prensi’ne ve onların krallıklarına ait olacaktır”.²⁶

Bu fermanın yayınlanmasından 11 yıl sonra, Papa tahtına VI. Alexander Borgia (1492-1503) oturdu. Katolik Kilisesinin en gaddar temsilcilerden olan bu Papa’nın siyasi faaliyetleri, diplomasisi ve kişisel hayatı hakkında yeterince araştırma yapılmıştır. Konumuzla ilgili olarak, onun vermiş olduğu üç fermanın üzerinde durmayı isterdik: 3 Mayıs 1493 tarihli “*Eximiae Deminationis*” fermanı, 4 Mayıs 1493 tarihli “*İnter Caetera-2*” fermanı ve 26 Eylül 1493 tarihli “*Dudum Siquidem*” fermanı.

Bahsi geçen fermanların mahiyetini anlamak için iki ana noktaya odaklanmak gerekiyor: Birincisi Papa VI. Alexander Borgia’nın İspanyol kökenli olmasıyla ilgilidir – bu durum, onun vermiş olduğu fermanların içeriğine oldukça net bir şekilde yansımıştır. İkinci dikkate almamız gereken nokta, verilen fermanların 1492’de Granada’nın alınmasıyla Reconquista’nın sona ermesi ve Christopher Columbus’un Amerika’yı “keşfi” sonrasında verilmiş olmasıdır ki bu da İspanya’nın artık Atlas Okyanusu bölgesinden Portekiz’i sıkıştırıp çıkarabilecek güce sahip olduğu anlamına gelir. Hindistan’a batı yolunu bulmak için gönderilen Christopher Columbus’un ilk seferinin hemen ardından, Castilya ve Aragon hükümetleri, Portekiz’in, “keşfedilecek” yeni topraklarda hak iddialarının önüne geçmek için papalık tahtına yeni oturmuş VI. Alexander’e müracaat ettiler ve bu müracaat, yukarıda belirttiğimiz hususların da etkisi altında olumlu karşılandı. Papaardı ardına, 3 Mayıs ve 4 Mayıs’ta “*Eximiae Deminationis*” ve “*İnter Caetera-2*” adlı meşhur fermanlarını verdi.

“*Eximiae Deminationis*” fermanında, Papa VI. Alexander, önceki Papaların zamanında Portekiz’e verilen ayrıcalıkların bu sefer aynısını İspanya’ya vermek için “hukuki” bir temel oluşturmaya çalışmıştır:

Latincesi: “*Eximie devotionis sinceritas et integra fides quibus nos et Romanum reveremini ecclesiam non indigne merentur ut illa vobis favorabiliter concedamus per que sanctum et laudabile propositum vestrum et opus inceptum in querendis terris et insulis remotis ac incognitis in dies melius et facilius ad honorem Omnipotentis Dei et imperii Christiani propagationem ac fidei Catholice exaltationem prosequi valeatis. Hodie siquidem*

26 F G. Davenport. European Treaties Bearing on the History of the United States and its Dependencies to 1648, Washington, Carnegie İnstiuon, 1917, p.50-52 (Latineden Türkçeye tercüme bize aittir).

omnes et singulas terras firmas et insulas remotas et incognitas, versus partes occidentales et mare oceanum consistentes, per vos seu nuncios vestros, ad id propterea non sine magnis laboribus, periculis, et impensis destinatos, repertas et reperiendas imposterum, que sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitute non essent, cum omnibus illarum dominiis, civitatibus, castris, locis, villis, juribus, et jurisdictionibus universis, vobis, heredibusque et successoribus vestris, Castelle et Legionis regibus, imperpetuum, moto proprio et ex certa scientia ac de apostolice potestatis plenitudine donavimus, concessimus, et assignavimus, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur ...”.

Türkçesi: “Şahsımıza ve Roma Kilisesi’ne olan yüce bağlılığımızın samimiyeti ve tüm ruhla bağlılığı, her gün Yüce Tanrı’nın şerefine ve Hıristiyan inancının yayılmasına daha iyi ve daha kolay bir şekilde erişebilmeyi sağlayacak şeyleri sizin lehimize vermemizi hak ediyor. Hükümet, neşeli ve övgüye değer amacınızı gerçekleştirmek için Katolik inancını yüceltmenin yanı sıra, uzak ve bilinmeyen ülkeleri ve adaları aramak için hâlihazırda üstlenilen çalışmayı da gerçekleştiriyor. Tam da bu gün için, kendi isteğimizle ve kesin bilgilerimizle ve havarice gücümüzün doluluğuyla, Kastilya ve Leon kralları, batı kısımlarına ve okyanus denizine doğru uzanan, siz veya bunun için donattığınız elçileriniz tarafından keşfedilen veya bundan sonra keşfedilebilecek uzak ve bilinmeyen toprakların ve adaların tümü ve sarf ettiğiniz zorluklar, tehlikeler ve masraflar – ve bunlarla birlikte tüm lordluklar, şehirler, kaleler, yerler, köyler, haklar ve yargı yetkileri; ancak bu ülkelerin herhangi bir Hıristiyan lordunun fiilen geçici mülkiyetinde olmaması şartıyla, bu amaçla hazırlanan mektuplarımızda daha ayrıntılı olarak görüldüğü gibi, size ve mirasçılarınıza ve haleflerimize sonsuza kadar verdik, bahşettik ve görevlendirdik ...”.²⁷

Bir sonraki fermanında (“*İnter Caetera-2*”) Papa VI. Alexander, Granada’nın alınması vesilesiyle İspanya hükümetini tebrik ederek ardından Christopher Columbus’un “keşfinin” önemine değinmiştir ve aslında önceki fermanında olduğu gibi yine İspanya’ya vereceği haklar için bir temel oluşturmaya çalışmıştır.“*İnter Caetera-2*” fermanına göre, Azor veya Yeşil Burun Adaları’ndan 100 lig batıya ve güneye doğru olan topraklar (Latince metinde: *Que vulgariter nuncupantur de los Azores et Caboverde, centum leucis versus occidentem et meridiem*), Papa tarafından Kastilya ve Leon’a bahşediliyordu.²⁸

Fermanında “Azor veya Yeşil Burun Adaları” ifadesi, o dönem Avrupalıların coğrafi bilgisinin ne kadar sınırlı olduğunun bir göstergesidir. Papanın fermanıyla belirlenmiş sınırı haritada çizmek mümkün değildi, çünkü Azor adaları, Yeşil Burun adalarından daha batıda yer alıyordu, yani bu iki ada aynı boylam üzerinde bulunmuyordu. Z. Sivrikaya’nın da yazdığı gibi, “Bu ifadeyle belirsizlik yaratmaktan ziyade bahsi geçen adaların aynı boylam üzerinde bulunduğu zannedilerek hareket edilmiş olması daha muhtemeldir. Aksi halde tarafların nereden (qua) canı isterse (libet / libere) çizebileceği sınır çözümünden çok sorun yaratır”.²⁹

İspanya hükümeti verilen ayrıcalıklardan oldukça memnundu ancak ileride işgal

27 Davenport, p.65-66 (Latince den Türkçeye tercüme bize aittir).

28 Davenport, p.75.

29 Sivrikaya, s.924, dipnot 51.

edeceği topraklar üzerinde Portekiz'in de hak iddia edeceğinden korktuğu için, yeni bir fermana ihtiyaç duyuyordu. Tesadüf sayılamayacak bir şekilde, Christopher Columbus'un ikinci sefere çıkmasından sadece iki gün sonra, 26 Eylül 1493'te Papa Alexander "Dudum Siquidem" fermanını verdi. Fermanda özellikle şu kısım dikkat çekiciydi:

Latincesi: "Cum autem contingere posset quod nuntii et capitanei aut vassalli vestri, versus occidentem aut meridiem navigantes, ad partes orientales applicarent, ac insulas et terras firmas que Indie fuissent vel essent, repperirent, nos, volentes etiam vos favoribus prosequi gratiosis, motu et scientia ac potestatis plenitudine similibus, donationem, concessionem, assignationem, et litteras predictas, cum omnibus et singulis in eisdem litteris contentis clausulis, ad omnes et singulas insulas et terras firmas, inventas et inveniendas ac detectas et detegendas, que navigando aut itinerando versus occidentem aut meridiem hujusmodi sint vel fuerint aut apparuerint, sive in partibus occidentalibus vel meridionalibus et orientalibus et Indie existant, auctoritate apostolica, tenore presentium, in omnibus et per omnia, perinde ac si in litteris predictis de eis plena et expressa mentio facta fuisset, extendimus pariter et ampliamus, vobis ac heredibus et successoribus vestris predictis, per vos vel alium seu alios, corporalem insularum ac terrarum predictarum possessionem, propria auctoritate libere apprehendendi ac perpetuo retinendi, illasque adversus quoscunque impediens etiam defendend".

Türkçesi: "Ancak elçileriniz, kaptanlarınız veya vassallarınız batıya veya güneye doğru yolculuk ederken gemilerini doğu bölgelerine karaya çıkarabilir ve orada Hindistan'a bağlı veya Hindistan'a ait olan adaları ve kara toprakları keşfedebilirler. Benzer uyumumuz, bilgimiz ve güç doluluğumuz aracılığıyla, Apostolik otorite ve mevcut olanların niteliği aracılığıyla size lütfkâr iyilikler: yukarıda bahsedilen mektuplarda tam ve açık bir şekilde bahsedilmiş gibi, her şeyde ve her şeyde, aynı şekilde, söz konusu hediyemizi, hibemizi, görevlendirmemizi ve mektuplarımızı, söz konusu mektuplarda yer alan tüm ve tekil maddelerle birlikte, bulunan ve bulunacak, keşfedilen ve keşfedilecek veya ister batı kısımlarında, ister güney ve doğu ve Hindistan bölgelerinde olsun, batıya veya güneye doğru seyahat rotasında olabilir veya görünebilir tüm adalara ve kara topraklarına kadar genişletecek ve genişleteceğiz. Size ve yukarıda adı geçen mirasçılarınıza ve haleflerinize, kendiniz veya bir başkası veya başkaları aracılığıyla kullandığınız kendi yetkiniz aracılığıyla, söz konusu adaların ve ülkelerin fiziksel mülkiyetini özgürce ele geçirmeniz ve onları sonsuza kadar elinizde tutmanız ve kim karşı çıkarsa çıksın onlara karşı savunmanız için tam ve özgür bir yetki veriyoruz."³⁰

VI. Alexander'in "Dudum Siquidem" fermanı, elbette Portekiz'in büyük bir rahatsızlığına neden oldu, çünkü Papa'nın belirlediği sınır, neredeyse bütün batı yarımadasını (yani Amerika kıtasının tamamını) İspanya'ya veriyordu. Doğrudur, o zamanlar Portekiz'de Columbus'un Hindistan'ı "keşfetmediği" şüpheleri oluşmuştu ancak Portekiz hükümeti her halükarda Atlas Okyanusu'nun batısının tamamının İspanya'ya verilmesini kabul etmek istemiyordu. Bu rahatsızlığı gidermek için Papa aracılığıyla başlayan diplomatik görüşmeler sonucunda, 7 Haziran 1494'te iki devlet arasındaki Tordesillas Antlaşması

30 Davenport, p.80-81 (Latineden Türkçeye tercüme bizimdir).

imzalandı. Antlaşma imzalanması öncesindeki görüşmelerde Lizbon hükümeti, Papa'nın "İnter Caetera-2" fermanıyla belirlenen sınırın 270 lig batıya kaydırılmasını talep ediyordu: açıkça görülüyor ki, Portekiz bu talebiyle Afrika'daki deniz yollarını korumaya çalışıyordu (o dönemde Ümit Burnu Bartolomeu Dias tarafından artık keşfedilmişti).³¹ Meselenin özü şu ki, Güney Afrika'ya doğru seyir halindeyken tehlikeli güneydoğu passatrüzgârlarına karşı gelmemek için genelde batıya doğru yönelmek gerekiyordu ve bu seyir rotasında Portekizliler İspanyollarla karşılaşmak istemiyorlardı.³² Bu nedenle de Tordesillas Antlaşması'na göre, Portekiz'in etki alanı ile İspanya'nın etki alanı arasında belirleyici sınır meridyeni Yeşil Burun Adaları'ndan 100 değil, 370 lig batıya kadar çizilmişti. Belirtelim ki Portekiz bu talebi ortaya koyarken, bu antlaşma sonucunda Brezilya'nın ona ait olacağını henüz bilmiyordu.

Tordesillas Antlaşması'nın birinci maddesinde şunlar yazıyordu:

"Barış ve uyum için, ilişkilerin ve sevginin korunması uğruna, adı geçen Portekiz kralı ve adı geçen Kastilya, Aragon vb. kral ve kraliçe Majestelerinin istekleri üzerine, kendileri ve söz konusu temsilcileri, anlaşmada bahsi geçen yetkileri dâhilinde hareket ederek bir anlaşma imzaladılar ve sınırın belirlenip kuzeyden güneye, kutuptan kutuba çizilmesi, söz konusu okyanus denizinde, Kuzey Kutbu'ndan Antarktika kutbuna kadar geçmesini onayladılar. Bu sınır çizgisi Yeşil Burun Adaları'nın batısına doğru üç yüz yetmiş lig mesafede çekilmiştir... Ve söz konusu sınırın doğu tarafındaki tüm topraklar adı geçen Portekiz kralı ve onun haleflerinin mülkiyetindedir ve sonsuza kadar onlara ait olacaktır. Söz konusu sınırın batı yakasındaki diğer tüm topraklar ise bahsi geçen Kastilya, Leon vb. kralı ve kraliçesinin mülkiyeti olup sonsuza kadar onlara ve haleflerine ait olacaktır".³³

Görünüşe göre, Tordesillas Antlaşması hazırlanırken yine önceki hatalara yol verilmişti; 370 ligin batıya tam olarak hangi noktadan alınacağı yine belirsizdi. Üstelik mesafe belirtilse de, anlaşmada uzunluk birimi olarak hangi ligin (Roma veya Portekiz) kastedildiği de bilinmiyordu. Son olarak, başka bir sorun da şuydu ki, o dönemin coğrafyacıları için 370 lig'i derecelere dönüştürüp haritaya aktarmak mümkün değildi, çünkü Dünya'nın kesin boyutları henüz bilinmiyordu.³⁴ Bu kadar büyük hatalara rağmen, Papa VI. Alexander'in 1493 tarihli "*Eximiae Degrationis*", "*İnter Caetera-2*" ve "*Dudum Siquidem*" fermanlarının "hukuki" temel oluşturduğu 1494 tarihli Tordesillas Antlaşması dünyayı tek taraflı bir şekilde "bölerken", sömürgecilik rekabetinin ilk etabını başlatmış oldu. Bundan sonra, hem Avrupa'nın kendi tarihinin hem de sömürgeleştirdiği diğer uygarlıkların tarihinin tamamen farklı bir sayfası başladı.

Sonuç

Resmen 756 yılında kurulan Papa Devleti (*Patrimonium Sancti Petri / Status Ecclesiasticus*), 8. ve 9. yüzyıllar boyunca Frank krallarına bağlı kalmış olup 843 yılında Frank İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra bir süreliğine Roma aristokrasisinin kontrolü

31 Gözelova. Orta Asırlarda Avrasya'nın Ticaret Alakaları, s.256.

32 İ. P. Magidoviç. Oçerki Po İstorii Geografiçeskikh Otrıkıty. Tom 1. Moskova, UPI MP RSFSR, 1949, s.132-133.

33 Davenport, p. 86-100 (İngilizceden Türkçeye tercüme bizimdir).

34 Gözelova. Orta Asırlarda Avrasya'nın Ticaret Alakaları, s.256.

altına geçmiştir. Papa Devleti birkaç kez bu bağımlılıktan çıkmaya çalışsa da 962 yılında ortaya çıkan “Kutsal Roma İmparatorluğunun” simasında güçlü bir rakiple karşı karşıya gelmiştir. Bir taraftan Avrupa kıtasında başlayan siyasi istikrarsızlık, diğer taraftan da kilisenin içinde yaşanan bölünme hareketi özellikle de 1054 yılındaki “Büyük Skizma”, Papa Devletini büyük bir krizin içine sokmuştu. Papa, eski siyasi gücünü ve ekonomik gücünü geri kazanmak için büyük planlar kurmuş ve bunlardan ilki haçlı seferleri, ikincisi ise sömürge işgallerinde gerçekleşmiştir. Haçlı seferleri Hıristiyan dünyası için mağlubiyetle sonuçlansa da, tam da bu dönemde Papa Devleti Avrupa kıtasında topraklarını genişletmeyi başarmış, 1274 yılında ise Papa Devletinin “Kutsal Roma İmparatorluğundan” bağımsızlığı resmen tanınmıştır.

Kilise, Papa Devleti’nin siyasi ve ekonomik gücünden yararlanarak, aynı zamanda “Extra ecclesiam nulla salus” (*Kilise dışında kurtuluş yoktur*) prensibini temel alarak, Ortaçağ boyunca Avrupalıların düşüncesinin en üstün veya tek otoritesi olmuştur. Ancak 13. ve 14. yüzyıllarda Avrupa kıtasında merkezileşmiş devletlerin ortaya çıkması, sosyal ve ekonomik hayatta başlayan temel değişiklikler Papaları rahatsız etmeye başlamıştır. Mevkiini kaybetmekten korkan Papa Devleti, kıtanın siyasi, sosyal ve ekonomik yaşamında yer almaya, devletlerarası ilişkilerde hakem olarak rol oynamaya çalışmıştır. Makalede incelediğimiz Papa fermanları da Papa Devleti’nin kıta dışındaki süreçlere aktif şekilde müdahale ettiğinin bir göstergesi olup, bu devletin ahlaki ve siyasi değerlerini ortaya çıkarmaya imkân sağlaması yönüyle önemlidir.

Avrupa devletlerinin Atlas Okyanusu adalarında ve Afrika kıtasında, daha sonraki dönemlerde ise Hint Okyanusu bölgesinde sömürgeci işgallerine “hukuki” temel oluşturma yönünde Papa fermanları, sadece Hıristiyan Kilisesi tarihinde değil, genel olarak dünya tarihinde de büyük sonuçlar doğuran sürecin bir parçası olmuştur. Şöyle ki bu fermanları temel alan devletlerarası antlaşmalar özellikle 1479 Alcáçovas, 1494 Tordesillas ve sonraki yüzyılda imzalanan 1529 Zaragoza Antlaşmaları, dünyanın “bölünmesi” politikasının temelini atmış olup uluslararası hukukta mare clausum (*kapalı deniz*) doktrinini oluşturmuş, sömürgeciliği resmileştirmiş ve fiili işgal ilkesini sömürgeciliğin temel prensibi olarak belirlemiştir. Papa fermanları, köle ticaretine “hukuki” bir kılıf giydirecek, birkaç yüzyıl boyunca Afrika kıtasını bu ticaretin merkezine dönüştürmüştür; bu fermanlarda köle ticaretiyle birlikte köleliğe de meşruiyet kazandırılmıştır. Papa Devleti’nin Avrupa ülkelerinin sömürgeci politikalarına doğrudan katılması, onun “Haçlı seferi” ideasının devamı olarak kabul edilebilir.

Kaynakça

Çağlayan, Yegâne. “Orta Çağ’da Basra Körfezi ve Hint Okyanusu Ticaretine Tarihsel Bakış”, *Journal of History School*, 2021, 54, s.3124-3141.

Davenport, Frances Gardiner. *European Treaties Bearing on the History of the United States and its Dependencies to 1648*, Washington, Carnegie Institution, 1917, <https://archive.org/details/europeantreatie00paulgoog> (erişim tarihi 05.05.2024).

Ferro, Marc. *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi*. Çev. Muna Cedden. Ankara: İmge Kitabevi, 2002.

Hazanov, Anatoliy. *Portugalia i Musulmanskij Mir*. Moskova: RAU-Universitet,

2003. (Rusça).

Hennig, Richard. Nevedomiye Zemli. Tom III. Moskova: İzadetelstvo İnostrannoy Literaturı, 1962. (Rusça).

İnan, Seruğ Galip. “Prens Henrique’nin Bojador Burnu’nu Keşfi (1434) ve 22 Ekim 1443 Tarihli Bağış Mektubu”, VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl 5, Sayı 1, Bahar 2020: 192-227.

Karpov, Sergey. İstoria Srednih Vekov. Tom 2. Moskova: MGU, 2001. (Rusça).

Kopytin Aleksandr. “The history of Colonization and Human Relationship to Earth”. EcoPoiesis: Eco-Human Theory and Practice, Vol. 4, No. 1, 2023. DOI: 10.24412/2713-1831-2023-1-20-32 (Rusça).

Gözelova, Yegane. Orta Asırlarda Avrasya’nın Ticaret Alakaları. Bakü: Tahsil, 2011.

Gözelova, Yegane, Memmedova, Nazile, Zeynalova, Sevinc. Orta Asrlar Tarihi. Son Orta Asrlar veya Erken Yeni Devrin Başlangıcı. Bakü: BDU, 2013.

Lawrence, Jeremy. “Alfonso de Cartagena on the affair of the Canaries (1436–37): humanist rhetoric and the idea of the nation-state in fifteenth century Castile”, Historians of Medieval Iberia, September 1989, University of Birmingham, <https://nottingham-repository.worktribe.com/output/1001315> (erişim tarihi 09.04.2024).

Magidoviç, İosif. Oçerki Po İstorii Geografiçeskih Otrkitiy. Tom 1. Moskova: UPI MP RSFSR, 1949. (Rusça).

Monumenta Henricina. Vol. 1. (1143-1411). Coimbra, 1960. https://archive.org/details/bub_gb_JL_IU1hpmsIC/page/n15/mode/2up (erişim tarihi 08.04.2024).

Pius, Onyemechi Adiele. The Popes, the Catholic Church and the Transatlantic Enslavement of Black Africans 1418-1839. Georg Olms Verlag AG, 2017 (e-book), <https://library.oapen.org/bitstream/id/8aa95306-9256-443f-9e89-de5871874288/> (erişim tarihi 11.04.2024).

“Sicut Dudum. Against the Enslaving of Black Natives from the Canary Islands”, Papal Encyclicals Online <https://www.papalencyclicals.net/Eugene04/eugene04sicut.htm> (erişim tarihi 09.04.2024).

Sivrikaya, Erkut Ziya. “Papa Fermanlarının Deniz Hukukuna Etkisi”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XIX, 2022/2, s.909-940.

Tanilli, Server. Yüzyılların Gerçeği ve Mirası. II Cilt. Ortaçağ: Feodal Dünya. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007.

“Treaty between Spain and Portugal, Concluded at Alcavovas, September 4, 1479”, Yale Law School Lillian Goldman Law Library https://avalon.law.yale.edu/15th_century/sppo01.asp

Jülyen, Şarl-Andre. İstoria Severnoy Afriki. Tunis, Aljir, Marokko ot Arabskih Zavoyevaniy do 1830 goda. T.2. Moskova, 1960. (Rusça).

Vilar, Pyer. İstoria İspanii. Rusçaya çev. İ. Borisova. Moskova, Astrel, 2006.

Zıkova, N. Katoliçeskaya Ensiklopediya. T. 3. Moskova: Nauçnaya Kniga, 2007. (Rusça).

